

Hastanede yatan çocuk ve oyun

Hospitalized children and play

Arzu ÇELEBİ, Aynur AYTEKİN, Sibel KÜÇÜKOĞLU, Ayda ÇELEBİOĞLU

Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum

ÖZET

Bir çocuğun hastaneye yatması hem aile hem de çocuk için oldukça stresli bir deneyimdir. Oyun, hastanede yatan çocukların stresle baş etmesini sağlamada etkili bir araçtır ve hastanedeki bakımın son derece değerli bir yönünü oluşturur. Çocukların sağlıklı gelişiminde temel unsurlardan birisi olan oyunu, sağlık çalışanlarının tüm yönleriyle tanması ve çocuklarla ilgili bakım ve tedavi uygulamalarında kullanması, çocuğun iyileşme sürecine önemli katkılar sağlar. Sağlık hizmet kalitesinde artışın hedeflendiği günümüz sağlık kurumlarında, çocuklar için oyun ünitelerinin hazırlanması ve bu ünitelerde oyun terapisti gibi profesyonellerin rol alması gerekmektedir. Oyun, gelişmiş ülkelerde bakım ve tedavinin her aşamasında terapötik amaçlı olarak kullanılmaktadır. Çocuklarda hastane ve hastalık ile ilgili deneyimlerin getirdiği stresi azaltmak amacıyla “tedavi edici oyun” ya da “terapötik oyun” kavramı ortaya çıkmıştır. Hastaneye yatış için çocuğun hazırlanması aşamasından başlayarak taburculuk sürecine kadar bu sürecin herhangi bir aşamasında terapötik oyun kullanılabilir.

Anahtar kelimeler: Çocuk, hastalık, hastaneye yatma, terapötik oyun

ABSTRACT

Hospitalization of children is very stressful experience for both families and children. Play is an effective means to ensure that hospitalized children cope with stress. Plays are highly valued aspects of care at the hospital. Since it is one of the key elements in the healthy development of children, familiarizing with all aspects of plays, and using them in pediatric care and treatment practices will help health professionals to make an important contribution to the recovery process of children. In today's health institutions, where an increase in health service quality is pursued, play units must be established for children and certain professionals, such as play therapists, should be employed in these units. In developed countries, plays are used for therapeutic purposes at each stage of treatment and care. In order to reduce the stress experienced by children associated with hospital and diseases, the “therapeutic play” or “therapeutical play” concepts have emerged. Therapeutic play can be used at any stage starting from the preparation of the children for hospitalization to the time of their discharge.

Key words: Child, disease, hospitalization, therapeutic play

GİRİŞ

Çocuklar normal gelişim aşamasında, çeşitli nedenlerle hastalanırlar ve hastaneye yatabilirler. Hastalık, büyüme-gelişme çağındaki olan her çocuğun başına gelebilecek en yaygın, en genel stres kaynaklarından biridir⁽¹⁾. Yaşamları normal gidişatında olan çocuklar aniden kendilerini hiç tanımadıkları, bilme-

dikleri ve ağırlı işlemlerin olduğu bir ortamda bulurlar. Hastalık ve özellikle hastaneye yatırılma yaşa, cinsiyete, sosyoekonomik ve eğitim düzeyine göre değişmeksizin tüm insanların, özellikle de çocukların yaşantılarında iz bırakabilecek bir deneyimdir⁽²⁾. Çocuk için hastalık ve buna bağlı olarak hastaneye yatma onu korkutan, rahatsız eden, hoş olmayan yaşantıları içerir⁽³⁾.

* Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongresi'nde (7-8 Mayıs 2015) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Alındığı tarih: 05.08.2015

Kabul tarihi: 14.10.2015

Yazışma adresi: Yrd. Doç. Dr. Aynur Aytakin, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, 25240-Erzurum

e-mail: aynur.aytekin@atauni.edu.tr

Hastaneye yatma süreci, hem aile hem de çocuk için oldukça stresli bir deneyimdir. Hastaneye yatış sürecinin çocuk ve ailesinin yaşamlarında yarattığı maddi ve sosyal değişikliklerin, hastalığa, hastane ortamına, yapılacak uygulamalara yabancı olmanın ve uygulamalar üzerinde kontrolünün olmadığı duygusunun yarattığı psikososyal stresin yanı sıra hastalıklar ve tedavilerinin santral sinir sistemine etkileri ve bunların getirdiği biyolojik stres hastanede yatan çocukların gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Hastanede yatan çocuklar bilinmeyen ortam, bu ortamda bulunan tanımadıkları kişiler, bilinmeyen araç-gereçler, korkutucu sesler ve kokular nedeniyle farklı duygular yaşarlar. Çocuklar için hasta olma ve hastanede yatma kolaylıkla krize neden olabilmektedir (2,4).

Hasta olduğunu öğrenen çocukların ve ebeveynlerinin değişik koşullardan etkilenmelerine karşın, yaşadıkları evreler benzerdir. İlk evre şaşkınlıktır, tanıyı öğrenen çocuk ve aile, o zamana kadar hiç tanımadıkları, fakat uzun bir süre birlikte yaşamalarını ve mücadele etmelerini gerektirecek bir duruma karşı karşıya kalmışlardır. Bu dönemde en sık kullanılan savunma mekanizması yadsımadır. Çocuk ve aile tanının yanlış olduğunu ileri sürebileceği gibi, hastalığı ve ciddiyetini anlamamış gibi de davranabilirler. Bu ilk evre aynı zamanda, hastalığın kabullenilmesi ve hastalığın tanınması aşamasıdır. Bu süreç, hastalığın tedavisini ve hastalığın gidişatını önemli ölçüde etkilemektedir. İkinci evre kızgınlık ve içerleme evresidir. Bu dönemde görülen kızgınlığın önemli bir kısmı, tedavi ekibine yansıtılır. Bu evreyi, kendini suçlu hissetme izler. Hastalığı, kendilerine verilmiş bir ceza olarak algılayabilirler. Hastalık genetik geçişli ise suçluluk duygusu artar. Tüm bu dönemlerin sonunda hastalığın kabulü beklenir. Bu kabul, tedavinin etkinliğini ve sürekliliğini olumlu yönde etkiler (2).

Ailenin herhangi bir üyesini ilgilendiren bir sorun, ailenin tüm üyelerini etkilemektedir. Bu nedenle ailede bir çocuğun hastaneye yatışı, tüm ailenin yaşam tarzında önemli değişiklikler meydana getirir. Bu değişiklikler, tüm aile üyelerinin stres ve kriz yaşamasına neden olur (3). Çocuğun hastaneye kabul edil-

diği gün çocuk ve ailesinin anksiyetesi doruk noktasıdadır (1). Ailenin şiddetli anksiyete yaşaması, çocuk hakkındaki açıklamaları doğru olarak anlamalarını, olayları gerçekçi olarak yorumlamalarını, uygun kararlar vermelerini, çocuğun bakımına katılmalarını ve o zamana kadar kullandıkları uygun baş etme yöntemlerini hatırlayıp uygulamalarını engelleyebilir (5). Ebeveynler çocuklarının hastaneye yatmasının yaşamlarındaki en önemli olay olduğunu ve çocukları hastaneye yattığında onlara daha fazla ilgi gösterebilmek ve zaman ayırabilmek için aile rutinlerinde değişiklik yaptıklarını belirtmişlerdir (1,6).

Ebeveynlerde gözlenen kaygının nedenleri, çocuğun iyileşmesine ilişkin endişelerinin olması, hastane ortamının yabancı olması, tanımadıkları tıbbi araçlarla karşılaşmaları, çocuğun bakımında sağlık personeline göre kendilerini daha önemsiz hissetmeleri, çocuğun hastalığı nedeniyle suçluluk duyguları, evdeki diğer aile üyeleri için endişe etmeleri ve mali kaygıları içermektedir (3,7,8). Yaşanan sorunlar çocuğun yaşı, daha önceki hastane deneyimleri, hastaneye yatış için hazırlanmaları, ebeveynlerin anksiyete düzeyi, çocuk ve ebeveynler arasındaki iletişim gibi faktörlerle doğrudan ilişkilidir (3,9).

Çocukların Hastalık ve Hastaneye Yatmaya İlişkin Tepkileri

Yaşı ne olursa olsun çocuğun ailesinden ayrılarak hastaneye yatmasının onun üzerinde büyük bir stres yarattığı tartışılmaz bir gerçektir. Erişkinlere oranla bedensel, bilişsel ve duygusal alanlarda henüz yeterince olgunlaşmamış olduğundan, çocuk ya da ergenin hastaneye yatırılması belli düzeyde ruhsal örselemeye yol açacaktır. Bu örselemenin ne düzeyde olacağı, zorlanmanın şiddeti, bireysel farklılıklar ve çocuğun ya da ergenin psikolojik gelişim aşaması ile yakından ilişkilidir (10). Çocuğun yaşı ve bilişsel gelişim aşaması, hastalığının süresi ve tipi, hastalığın ve tedavi ile ilgili işlemlerin neden olduğu ağrı ve hareket kısıtlılığının miktarı, çocuğun hastalık ve hastaneye yatma ile ilgili daha önceki olumlu/olumsuz deneyimleri, ebeveynleriyle olan ilişkileri, hastaneye

yatış için hazırlanmış olma durumu, hastalığı algılama biçimi, çocuğun ve ailenin kaygı düzeyi gibi faktörler çocuğun hastaneye yatmaya ilişkin tepkilerini etkileyen faktörlerdendir ^(3,8,11).

Çocuk için hastaneye yatmanın stres yaratıcı yönleri; alışılmış çevrenin ve rutin yaşam aktivitelerinin değişmesi, farklı sesler, ışıklar ve araç-gereçler, yabancı insanlar ve çocuğa uygulanan ağrı/acı verici girişimler, ev ortamı, aile arkadaş ve yakınlarından uzaklaşmış olmak, ağrı, kusma gibi hastalık belirtileri, kontrol kaybı, beden bütünlüğünde bozulma, hareket kısıtlılığı, dil gelişimi yetersizliğine bağlı iletişim güçlüğü, karanlık ortam ve ağlayan başka çocukların bulunmasıdır ⁽⁸⁾.

Çocuklar hastaneye yatış ve uygulanan işlemler nedeniyle anksiyete, regresyon, bağlanma ve ayrışma problemleri, keder, hiperaktivite, apati, içine kapanma, daha önce kazanmış olduğu bazı becerileri kaybetme tepkileri gösterebilirler. Özellikle oyun ve okul öncesi dönemdeki çocuklarda bu tür tepkilerin, taburculuktan bir yıl sonrasına kadar devam ettiği, bir haftadan daha uzun süre hastanede yatıp sık aralıklarla travmatik işlemlere maruz kalan çocuklarda ise taburculuktan on yıl sonrasına kadar devam edebildiği belirlenmiştir ⁽⁸⁾.

Hastaneye Yatmaya Hazırlanma

Hastaneye yatışın olumsuz etkilerini azaltmak için çocuk ve ailenin bu deneyime önceden hazırlanmış olması gerekir. Bu hazırlığın amacı, güven ilişkisini kurmak, bilgilendirmek, duyguların açıklanmasını desteklemek, baş etme stratejilerini ve destek kaynaklarını öğretmektir. Çocuk ve ailenin daha önceki deneyimlerinin dikkate alınması, çocuğun yaşına uygun iletişim kurulması, sorularının yanıtlanması ve endişelerinin azaltılması, bu amacın gerçekleştirilmesinde etkilidir ^(3,8).

Çocukların hastaneye yatış için hazırlanma süresi yaşa göre farklılık gösterir. Bebeklerin yatışı için yalnızca ebeveynler hazırlanır. Bir-iki yaş grubundaki çocukların yatış gününde ya da bir gün öncesinde hazırlanması uygun olur. İki- üç yaş grubu çocukların

yatıştan 2-3 gün öncesinde, 4-7 yaş grubu çocukların 4-7 gün öncesinde, 8 yaş ve üstü çocukların ise birkaç hafta öncesinde ebeveynleri tarafından yatışa hazırlanması önerilir ⁽⁸⁾.

Hastanede Oyunun Önemi

Hastaneden yatan çocuklar için oyun, onların gelişimsel gereksinimlerini karşılamak açısından çok önemli bir unsurdur. Çocuğun bu süre içerisinde duygusal olarak rahatlayabilmesi, duygularını ve düşüncelerini söyleyebilmesini sağlamak amacıyla oyundan yararlanılabilir ⁽¹²⁾. Hastane ortamında çocuğa oyun alanı ve oyun fırsatlarının sağlanması, onun kendini güvende hissetmesini ve enerjisini harcamasını sağlar. Çocuğun yaşına bağlı olarak hastanede yapılan sağlık eğitiminde de yararlı bir araç olarak kullanılabilir. Ayrıca oyun, hastanede yatan çocukların strese baş etmesini sağlamada etkili bir araçtır ^(3,4,11).

Çocuklarda hastane ve hastalık ile ilgili deneyimlerin getirdiği stresi azaltmak amacıyla “tedavi edici oyun” ya da “terapötik oyun” kavramı ortaya çıkmıştır. Terapötik oyun; hastalık ve hastanede yatmanın yol açtığı travmayı azaltmak, ev ve hastane arasında bir bağlantı oluşturmak, çocuğun tedavi ya da işlemlere ilişkin duygularını ve yanlış anlamalarını değerlendirmek, çocuğun olumlu baş etme yöntemleri geliştirmesi için kullanılan bir oyun tekniğidir ^(3,8,13-15). Hastaneye yatış için çocuğun hazırlanması aşamasından başlayarak taburculuk sürecine kadar herhangi bir aşamada terapötik oyun kullanılabilir. Terapötik oyun yöntemiyle çocuk, hastaneye yatmasının ve ameliyat olmasının nedenini daha iyi anlayabilir. Ayrıca bunların neden olduğu fiziksel ve psikolojik streslerle daha etkili baş etmeyi öğrenebilir. Bu amaçla, maske, eldiven, bone, ameliyat örtüleri gibi tıbbi oyuncaklar ve oyuncak bebekler, kuklalar ve hayvanlar kullanılabilir ^(8,13).

Çocuklarla oynanan bir oyunun “tedavi edici oyun” olarak nitelendirilebilmesi için:

- Duyguların dile getirilmesinin yüreklendirilmesi (örneğin, bebeklerle oynarken deneyimlerin yeni-

den canlandırılması),

- Çocukların hastane deneyimleriyle ilgili eğitim sağlaması,
- Fizyolojik yarar sağlamaya yönelik bir oyun olması (örneğin, akciğer fonksiyonlarının iyileştirilmesi için köpük üfleme, balon şişirmek) özelliklerinden en az birisini içermesi gerekir^(14,15).

Çocukların hastaneye kabulünde ve cerrahi işlemler öncesinde terapötik oyun kullanıldığında, çocuklar girişim sırasında daha az anksiyete yaşarlar ve daha çok iş birliği içinde olurlar⁽⁸⁾. Tedavi edici oyunun kliniklerde uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, etkinliği ile ilgili bilimsel çalışmalar da yürütülmüştür. Bu çalışmalardan birinde, 7-12 yaşındaki çocuklar ve anne babaları ile yürütülen çalışmada, tedavi edici oyunun cerrahi girişimlerde kullanımının etkinliği ve uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, kontrol grubundaki 106 çocuk ve ailesine operasyon öncesi, operasyon sırası ve sonrasında yapılacak uygulamalarla ilgili bilgilendirme toplantısı ve uygulamaların videosu izletilmiş, çalışma grubundaki 97 çocuk ve ailesine ise aynı süreçteki uygulamalar bir saat süren tedavi edici oyun uygulamaları ile anlatılmıştır. Çalışmanın sonuçlarında çalışma grubundaki çocuklar ve ailelerinde operasyon öncesi ve sonrasındaki durumluk kaygı puanlarının kontrol grubundakilere göre istatistiksel farkla daha düşük olduğu, çalışma grubundaki ailelerin operasyon sonrası memnuniyet puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir⁽¹⁶⁾.

Terapötik Oyun Tipleri

Terapötik oyun, üç grup altında incelenebilir.

1. Çocuğun Enerji Harcamasını Sağlayan Oyun

Çocuklar anksiyetelerini, öfke ve agresif duygularını vurarak, yumruklayarak, koşarak ya da bağırarak gösterirler. Hastane ortamında çocuğa bu duygularını yöneltebileceği uygun materyalin verilmesi ya da uygun alanın oluşturulması çocuğun anksiyete,

öfke ve agresif duygularının azaltılmasına yardım eder. Bir-üç yaş grubu çocuğunun plastik çekiçe tahta çiviye vurması bu oyuna örnek olarak verilebilir^(3,13).

2. Dramatik Oyun

Bu oyun tipinde, çocuğun hastane ortamında kendisi için önemli olan olaylara ilişkin duygularını göstermesi sağlanır. Oyun sırasında stetoskop, iğnesiz enjektör, maske gibi çocuğun hastanede yaşadığı deneyimlerdeki gerçek ve zararsız araçları kullanabilmesi, stresin azaltılmasında ve çocuğun duygularını ifade etmesinde daha etkili olabilir^(3,8,13).

3. Yaratıcı Oyun

Çocukların duygu ve düşüncelerini göstermelerini sağlamak için resim çizme, cümle tamamlama ve üç dilek testi gibi çocuğun iç dünyası hakkında ipuçları toplamada kullanılan projektif teknikler kullanılmaktadır. Resim çizme tekniğinde, çocuktan bir insan resmi çizmesi ve bununla ilgili bir öykü anlatması istenir. Bu teknikle hastalık, tedavi ve girişimler ile ilgili deneyimlere yönelik çocuğun duygu ve düşünceleri ortaya çıkarılabilir. Cümle tamamlama testinde yer alan tamamlanmamış cümlelerin (Beni üzen ..., elimden gelse ... vb.), çocuğun aklına ilk gelen sözlerle tamamlaması sağlanır. Bu yöntemle, doğrudan soru sorma ile gösterilmeyen çocuğun hastalığına ilişkin duyguları açığa çıkarılabilir. Üç dilek testinde ise çocukla güvene dayalı bir ilişki kurulduktan sonra ona, "Eğer dünyada üç şeye sahip olabilseydin bunlar neler olurdu?" gibi sorularla çocuğun duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkarılması sağlanabilir^(3,13).

Hastanede Oyunun Yararları

Oyunun hastanede yatan çocuklar için yararları; çocuğu rahatlatma ve sakinleştirme, çocuğun enerjisini harcamasını sağlama, hastanede yatmanın neden olduğu stresin azaltılmasına yardım etme, çocuğun tanımadığı ortamda kendini daha güvende hissetme-

sini sağlama, çocuğun seçim yapmasını ve kontrolü elinde tutmasına yardım etme, çocuğun hastanede yapılan işlemleri öğrenmesi ve işlemlere hazırlanmasına yardım etme şeklinde sıralanabilir. Oyunun çocuklara sağladığı yararlar yanında sağlık ekibi için de çeşitli yararları vardır. Bu yararlar ise çocuk ve ebeveynler ile güven verici bir ilişki kurulmasına yardım etme, çocuğun duygularının öğrenilmesine sağlama, sağlık eğitiminde etkili bir araç olarak kullanılması şeklinde sıralanabilir ^(3,11,17).

SONUÇ

Oyun, hastanedeki bakımın son derece değerli bir yönünü oluşturur. Çocukların sağlıklı gelişiminde temel unsurlardan birisi olan oyunu, sağlık çalışanlarının tüm yönleriyle tanınması ve çocuklarla ilgili bakım ve tedavi uygulamalarında kullanması çocuğun iyileşme sürecine önemli katkılar sağlar. Sağlık çalışanlarının, çocuğun oyununu sürekli olarak değerlendirmesi ve çocuktaki gelişmeleri belirlemesi önemlidir ⁽³⁾. Sağlık hizmet kalitesinde artışın hedeflendiği günümüz sağlık kurumlarında, çocuklar için oyun ünitelerinin hazırlanması ve bu ünitelerde oyun terapisti gibi profesyonellerin rol alması gerekmektedir ^(8,18). Oyunun çocuğa, aileye ve sağlık personeline sağladığı yararlarından yararlanmak, çocuğun gelişimini desteklemek, hastane ortamı ve yapılan girişimlerin psikolojik etkilerini azaltmak, çocuğun baş etmesini desteklemek amacıyla hastane ortamında çocuğun bulunduğu her alanda oyunun kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Oktay H. Bir üniversite hastanesinin çocuk servislerinde verilen bakımın aile merkezli bakım yönünden incelenmesi

- ve anne görüşlerinin belirlenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Bilim Uzmanlığı Tezi, 2004, Ankara.
- Er M. Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2006;49:155-168.
 - Çavuşoğlu H. Çocuk Sağlığı Hemşireliği, Sistem Ofset Basımevi, Ankara, 2013.
 - Atay G, Eras Z, Ertem İ. Çocuk Hastaların Hastane Yatışları Sırasında Gelişimlerinin Desteklenmesi. *Çocuk Dergisi* 2011;11(1):1-4.
<http://dx.doi.org/10.5222/j.child.2011.001>
 - Cimete G, Akşit S. Çocuğun Yoğun Bakım Ünitesine Kabulünde, Annelere Uygulanan Hemşirelik Bakımının Annelerin Anksiyete Düzeylerine Etkisi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2001;5(2):25-36.
 - Rennick J. The Changing Profile of Acute Childhood Illness: A Need for the Development of Family Nursing Knowledge. *Journal of Advanced Nursing* 1995;22:258-266.
<http://dx.doi.org/10.1046/j.1365-2648.1995.22020258.x>
 - Miles MS, Carlson J, Brunssen S. Nurse Parent Support Tool. *Journal of Pediatric Nursing* 2001;14(1):44-50.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0882-5963\(99\)80059-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0882-5963(99)80059-1)
 - Cimete G, Kuşuoğlu S, Çınar NS. Çocuk, Hastalık, Hastane Ortamı. Z. Conk, Z. Başbakkal, H. Bal Yılmaz, B. Bolışık (Ed.), Pediatri Hemşireliği. Akademisyen Tıp Kitabevi, Ankara, 2013.
 - Yiğit R. Hastaneye Yatmanın Çocuk ve Aile Üzerine Etkileri. *Türk Hemşireler Dergisi* 1997;17(1):21-28.
 - Taşdelen M. Hastaneye yatan çocukların ebeveynlerinin ihtiyaçlarını karşılama düzeyinin belirlenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2006, Afyon.
 - Törüner E, Büyükgönenç L. Çocuk Sağlığı Temel Hemşirelik Yaklaşımları, Gökçe Ofset, Ankara, 2012.
 - Sevinç M. Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitiminde Oyun: Hastanede Oyun, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
 - Pillitteri A. Maternal&Child Health Nursing: Care of Childbearing&Childbearing Family. 6th Ed. Lippincott Williams&Wilkins, USA, 2012.
 - Zahr LK. Therapeutic play for hospitalized preschooler in Lebanon. *Pediatric Nursing* 1998;23:449-454.
 - Vessey JA, Mahon MM. Therapeutic play and the hospitalized child. *Journal of Pediatric Nursing* 1990;5(5):328-331.
 - Li HC, Lopez V. Effectiveness and appropriateness of therapeutic play intervention in preparing children for surgery: A Randomized Controlled Trial Study. *Journal for Specialist in Pediatric Nursing* 2008;13(2):63-73.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-6155.2008.00138.x>
 - Kerimoğlu G, Boztepe H. Çocuğa Oyunla Yardım ve Hemşirenin Rolü. *Sağlıkla Hemşirelik Dergisi* 2014;13:44-45.
 - Kuşuoğlu S, Tanır MK. Gelişim Dönemlerine Göre Oyunun Terapötik Kullanımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2006;22(1):293-304.